

درس نامه

تفسیر سوره حمد

سلسله درس های استاد حسین انصاریان

تفسیر سوره حمد

حوزه علمیه قم

مدارسه فضیه

سال تحصیلی ۱۸-۱۷

سرشناسه	: استاد انصاریان، حسین، ۱۳۲۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: تفسیر سوره حمد/استاد حسین انصاریان؛
مشخصات نشر	: قم: دارالعرفان، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۵۹۲ ص.
شابک	: 978-600-6737-07-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه .
یادداشت	: نمایه .
موضوع	: تفاسیر (سوره فاتحه)
موضوع	: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴
شناسه افزوده	: فیض پور، محسن، ۱۳۵۳ - ویراستار
رده بندی کنگره	: BP۱۰۲/۱۰۲الف۷۸۶۷ ۱۳۹۱
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۲۹۷۷۸

مرکز علمی تحقیقات دارالعرفان
تفسیر سوره حمد

سلسله درس های تفسیر استاد حسین انصاریان

واحد تحقیقات دارالمعارف شیعی
 ویرایش و تحقیق: زیر نظر هیئت علمی

ناشر: دارالعرفان
 لیتوگرافی: نقش
 چاپ: محمدی

نوبت چاپ: اول/بهار ۱۳۹۲
 شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۳۷-۰۷-۲

قیمت: (با جلد شومیز ۱۷۵۰۰ تومان، با جلد گالینگور ۱۹۵۰۰ تومان)

مرکز نشر: قم - خیابان شهید فاطمی (دور شهر) کوچه ۱۹ - پلاک ۲۷

تلفن: ۷۷۳۵۲۵۷ - ۷۷۳۶۳۹۰ (۰۲۵۱) - ۷۸۳۰۵۷۰ (۰۲۵۱)

www. Erfan.ir www. Ansarian.ir

Email: info@Erfan.ir

کلیه حقوق محفوظ و در انحصار ناشر است

«فهرست مطالب»

۲۳ پیشگفتار

۲۷ مقدمه

۳۱ درس ۱: روش تفسیر

۳۲ برخی از ویژگی‌های قرآن

۳۶ تفسیر آیه بسمله

۳۹ جایگاه آیه بسمله در امور

۴۰ سخنی با اهل سنت

۴۵ درس ۲: تفسیر واژه‌های: الله، رحمان و رحیم

۴۷ الله

۴۷ رحمان

۴۸ رحیم

۴۸ مفهوم تلاوت

۵۰ قاریان قرآن از دیدگاه امام باقر علیه السلام

۵۲ عمل به قرآن

۵۴ نظری دیگر بر مفهوم تلاوت

۵۵ ابزار شناخت

۵۹ درس ۳: بحثی در ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

۶۱ رابطه رحمانیت و رزاقیت خداوند

- رحمان، روزی دهنده و دفع بلا کننده ۶۲
- شروع بسم الله با «باء» جاره ۶۳
- اثر رحمانیت خداوند بر انسان ۶۵
- جلوه رحمانیت در طبیعت عالم ۶۷
- رحمانیت و رحیمیت خداوند برای عموم مردم ۶۹
- درس ۴: رحمت الهی** ۷۱
- محدود نبودن رحمت حق ۷۳
- ردایل اخلاقی، محروم کننده انسان از رحمت الهی ۷۴
- زمینه‌های رشد ردایل در وجود انسان ۷۵
- حقیقت هوئی ۷۶
- حقیقت غضب ۷۸
- حقیقت شهوت ۷۸
- انواع موجودات عالم ۸۰
- حقیقت روح ۸۰
- جلوه رحیمیت الهی در آیات ۸۱
- یاری رساندن به انسان در برابر گناهها ۸۳
- اخلاق حسنه ۸۳
- مهلت دادن به گناهکاران ۸۴
- آثار رحمت خدا در امور مادی ۸۵
- رحیمیت پروردگار در روایات ۸۷
- درس ۵: نامهای سوره حمد (۱)** ۹۱
- تفاسیر سوره حمد ۹۳
- تفسیر سوره حمد در دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام ۹۳
- عظمت سوره حمد و اختصاص آن به امت رسول الله ۹۵
- اسامی سوره حمد ۹۶

- ۱ - ام الكتاب یا ام القرآن ۹۶
- نظر امام باقر علیه السلام درباره چگونگی آفرینش زمین ۹۷
- ۲ - فاتحة الكتاب ۹۹
- مبارک بودن کتاب خدا ۱۰۰
- شفا بودن قرآن کریم ۱۰۱
- اول: شفای عام ۱۰۱
- دوم: شفای خاص ۱۰۲
- سوم: شفای خاص الخاص ۱۰۲
- نور بودن قرآن مجید ۱۰۲
- جایگاه ستارگان در قرآن ۱۰۳
- امنیت از عذاب الهی در سوره حمد ۱۰۴
- ۳ - حمد ۱۰۷
- درس ۶: نامهای سوره حمد (۲)** ۱۰۹
- ۴ - سَبَّحُ الْمَثَانِي ۱۱۱
- مشتقات «ثنی» در قرآن ۱۱۱
- الف. سوره قلم ۱۱۱
- ب. سوره حج و نساء ۱۱۲
- ج. سوره هود ۱۱۳
- نیکوترین سخن ۱۱۳
- توجه به هفت مسأله در سبع المثانی ۱۱۷
- حقایقی دیگر در سوره حمد ۱۱۹
- بازار قیامت ۱۲۰
- معاد جسمانی و معاد روحانی ۱۲۱
- ۵ - وافیة ۱۲۳
- ۶ - کافیة ۱۲۴

- ۷ - شافیہ ۱۲۴
- ارزش سوره حمد در کلام امام حسین علیه السلام ۱۲۴
- درس ۷؛ قرآن، قول ثقیل و عظمت حق** ۱۲۷
- قرآن و قول ثقیل ۱۲۹
- قرآن کریم، ترازوی قیامت ۱۳۰
- بحثی در حروف سوره حمد ۱۳۳
- بیان عظمت حق، اولین گام در تبلیغ ۱۳۵
- آیا امام به شهادت خود آگاه است؟ ۱۳۷
- روایاتی در عظمت قرآن ۱۳۷
- عظمت کلام پیغمبر و اهل بیت علیهم السلام ۱۳۸
- ارزش شهید و شهادت ۱۳۹
- تجلی پروردگار در قرآن ۱۳۹
- درس ۸؛ عظمت خالق، نبوت و قرآن** ۱۴۱
- عظمت خالق ۱۴۳
- عظمت نبوت ۱۴۴
- دیدگاه‌ها در ایمان آوردن به پیامبر ۱۴۵
- تجلی عظمت قرآن ۱۴۵
- ظرفیت‌های مختلف موجودات عالم ۱۵۰
- داستان شیعه شدن یک اهل سنت با آیه شریفه قرآن ۱۵۲
- عظمت اخلاق پیامبر ۱۵۳
- درس ۹؛ عظمت قرآن، فضیلت انسان و حقیقت کلمه توحید** ۱۵۵
- درک عظمت قرآن و فضیلت انسان ۱۵۷
- علل مادی نواقص نه ملکوتی ۱۵۸
- حقیقت عالم آفرینش ۱۵۹
- گوش دادن و سکوت هنگام قرائت قرآن ۱۶۰

- گوش دادن و عمل به قرآن ۱۶۱
- استماع و انصات حقیقی ۱۶۲
- عظمت مطلق و عظمت نسبی ۱۶۳
- مشتمقات عظیم در قرآن ۱۶۳
- عظمت عبدالله بن یعفور ۱۶۶
- درس ۱۰؛ حقیقت کلمه توحید** ۱۷۱
- حقیقت کلمه توحید ۱۷۳
- انعکاس حقایق عالم در سوره حمد ۱۷۴
- الوهیت خدا و حقیقت فطرت ۱۷۴
- فلسفه عبادت ۱۷۵
- تفسیر اجمالی بر کلمات سوره حمد ۱۷۶
- تکرار هفت کلمه در سوره حمد ۱۷۸
- درس ۱۱؛ قرآن و قول ثقلین** ۱۸۱
- اختلاف در جزئیت بسم الله ۱۸۳
- خطرات متوجه دین ۱۸۳
- ۱ - تحریف در مسائل فقهی ۱۸۳
- ۲ - تحریف در معانی قرآن ۱۸۴
- نمونه‌ای از تحریف معانی ۱۸۵
- ۳ - خطر حدیث سازی ۱۸۶
- ۴ - جایگزینی علما و کتاب‌های خارجی به جای مکتب اهل بیت علیهم السلام ۱۸۷
- عرفان مسلکی ۱۸۸
- انتقال بودن مرگ نه انعدام ۱۸۹
- تحریف در مسأله جزء بودن بسم الله ۱۸۹
- اسیر بودن دین در دست اشرار ۱۹۰
- خطرات بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ۱۹۰

- وجوب پیروی از راسخون فی العلم ۱۹۲
- تأویلات و تحریفات در قرن هفدهم ۱۹۳
- فلسفه مادی ۱۹۳
- شبیخون فرهنگی عصر ما ۱۹۵
- شبیخون در احکام خدا ۱۹۵
- روایات در باب جزئیت بسم الله ۱۹۶
- دلیل جزئیت بسم الله ۱۹۷
- درس ۱۲: بسم الله: جزئیت و آثار** ۱۹۹
- اشتراکات و اختلافات فریقین در بسم الله ۲۰۱
- روایات در باب جزئیت بسم الله ۲۰۱
- روایت امام علی علیه السلام در باب جزئیت ۲۰۲
- روایتی در آثار بسم الله ۲۰۴
- چهار وجود هر حقیقت ۲۰۵
- روایاتی در باب آثار بسم الله ۲۰۶
- تأثیر بسم الله در اعمال امت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ۲۰۷
- روایت امام رضا علیه السلام در باب بسم الله ۲۰۸
- قرائت بسم الله با اعتقاد به محمد و آل محمد ۲۱۰
- دایره عمل و اعتقاد ۲۱۲
- روایاتی دیگر در جزئیت بسم الله ۲۱۴
- جزئیت بسم الله در کلام امام باقر علیه السلام ۲۱۴
- کلام فخر رازی در بسم الله ۲۱۵
- جزئیت بسم الله در روایت ابوهریره ۲۱۶
- درس ۱۳: حمد، شکر و مدح** ۲۲۱
- حمد، شکر، مدح و معنای آن ۲۲۳
- دورنمایی از مفهوم لغت حمد ۲۲۳

- ۱ - حمد در سوره فاتحه ۲۲۵
- ۲ - حمد در سوره انعام ۲۲۵
- دخان بودن جهان ۲۲۶
- مفرد آمدن نور و جمع آمدن ظلمات ۲۲۶
- نور بودن خداوند ۲۲۷
- تفسیر جعله و خلقه ۲۲۸
- علاج سه خطر ۲۲۹
- حمد و ثنای فاعل مختار ۲۳۲
- ۳ - حمد در سوره کهف ۲۳۲
- ۴ - حمد در سوره فاطر ۲۳۳
- ۵ - حمد در سوره سبأ ۲۳۳
- گسترده‌گی مفاهیم قرآن ۲۳۳
- برتری انسان بر سایر موجودات در آیات قرآن ۲۳۴
- حقیقت عبادت در کلام امام صادق علیه السلام ۲۳۵
- توحید کامل ۲۳۶
- نکاتی دیگر در لغت حمد ۲۳۷
- معنای حمد، مدح، شکر ۲۳۷
- اختصاص حمد به خدا ۲۳۸
- حمد و سپاس یعقوب در فراق یوسف ۲۴۰
- حمد و سپاس امام حسین علیه السلام در عاشورا ۲۴۱
- حمد زینب علیه السلام ۲۴۱
- درس ۱۴: اختصاص حمد به الله** ۲۴۳
- خیر بودن دایره هستی ۲۴۵
- مبدأ نیکی‌ها و زیبایی‌ها ۲۴۶
- اختصاص حمد به الله ۲۴۷

۲۸۷	درس ۱۷: مبحثی درباره الله و ربّ
۲۸۹	بحث در لام «لله»
۲۸۹	بحث در لفظ «الله»
۲۹۰	الله و معانی آن در قرآن
۲۹۰	وحدانیت الله
۲۹۰	معبودیت الله
۲۹۱	خالقیت و باریت الله
۲۹۲	صمدیت الله
۲۹۲	شهادت و گواهی الله
۲۹۳	فساد در جهان با وجود آلهه
۲۹۴	استغفار از الله
۲۹۴	ریشه لغوی الله
۲۹۵	توسل اولیای الهی به کلمه «رب»
۲۹۶	توسل آدم و حوا به کلمه رب
۲۹۶	توسل نوح <small>علیه السلام</small> به کلمه رب
۲۹۶	توسل حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small> به کلمه رب
۲۹۶	توسل موسی <small>علیه السلام</small> به کلمه رب
۲۹۷	توسل پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> به کلمه رب
۲۹۷	توسل اولیای الهی به کلمه رب
۲۹۸	نکاتی دیگر بر کلمه رب
۲۹۸	موارد استعمال رب
۲۹۹	معنای جامع رب
۳۰۰	نکاتی درباره خاک و آب
۳۰۰	نکاتی درباره نطفه
۳۰۲	رب؛ مالک ذاتی

۲۴۸	بحثی در «الف و لام» الحمد
۲۴۸	فرق حمد و شکر
۲۴۹	نکته‌ای در الحمد لله و جمله اسمیه
۲۵۰	حمد و تسبیح و مشتقات آن
۲۵۱	نطق و شعور حیوانات
۲۵۲	شعور و نطق حیوانات، برگرفته از سوره نمل
۲۵۳	تسبیح رعد و برق
۲۵۳	تسبیح همه موجودات
۲۵۵	درس ۱۵: حمد حقیقی
۲۵۷	مشتقات دیگر حمد
۲۶۰	حمد با «ال» و بدون «ال»
۲۶۱	گرایش حقیقی به خدا
۲۶۲	گرایش حقیقی به الله اکبر
۲۶۳	حقیقت حمد و حامد
۲۶۴	حمد واقعی در کلام امام سجاده <small>علیه السلام</small>
۲۶۷	درس ۱۶: حمد، حامد، محمود
۲۶۹	حمد، حامد، محمود
۲۷۰	معرفت به حقیقت حمد
۲۷۱	حمد واقعی و حمد لفظی
۲۷۳	بی بهره بودن حامدان قوی
۲۷۷	حمد زبانی، آخرین مرحله حمد
۲۷۷	فقر ذاتی
۲۸۰	حمد زبانی بعد از معرفت الهی
۲۸۱	قول و فعل در فضای عبودیت و غیر عبودیت
۲۸۴	اثرات حمد واقعی در کلام امام سجاده <small>علیه السلام</small>

استعمالی دیگر در لفظ رب.....	۳۰۳
حق پروردگار بر انسان‌ها.....	۳۰۴
درس ۱۸: معانی دیگر رب	۳۰۵
مالک.....	۳۰۷
فراموش کردن خدا.....	۳۰۸
خود فراموشی.....	۳۰۸
مالکیت خدا.....	۳۰۹
مقام تسلیم انبیا و اولیای الهی.....	۳۱۰
لیلة المبيت و دفع شبهه یاوه‌گویان.....	۳۱۱
نکته دیگر در مالک.....	۳۱۲
نکته دیگر در «الرحمن الرحیم».....	۳۱۳
ترس از مرگ.....	۳۱۴
رابطه مالک و مملوک.....	۳۱۶
متضایفین و توضیحی بر آن.....	۳۱۷
درک مالکیت خدا.....	۳۱۸
داستان غلام و مملوک واقعی.....	۳۱۹
تسلیم بودن اصحاب سیدالشهداء <small>علیهم‌السلام</small>	۳۲۰
تسلیم بودن ابراهیم <small>علیه‌السلام</small>	۳۲۰
درس ۱۹: کاربرد حقیقی معانی نسبت به پروردگار	۳۲۳
کاربرد حقیقی معانی نسبت به پروردگار.....	۳۲۵
باور مالکیت خدا.....	۳۲۷
شکرگزاری سلیمان <small>علیه‌السلام</small> و مملوکیّت پیامبر اسلام <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small>	۳۲۸
مقام ربوبیت و هدف از نزول قرآن.....	۳۲۹
رب و مربی.....	۳۳۰
آیاتی در تبیین مالک و مملوک.....	۳۳۲

آیاتی چند در ربوبیت پروردگار.....	۳۳۵
توضیحی بر رب بدون اضافه شدن به کلمه بعد.....	۳۳۶
تفسیر کلمه «عالمین» در آیات قرآن.....	۳۳۶
هدف از نزول قرآن.....	۳۳۷
مراحل تعلیم.....	۳۳۸
مرحله اول: طلب علم و فریضه بودن آن.....	۳۳۸
مرحله دوم: اخلاق الهی.....	۳۳۹
مرحله سوم: تصدّق.....	۳۴۰
ارزش عمل نسبت به گفتار.....	۳۴۰
درس ۲۰: اشتراکات و اختلافات در تفسیر «مالکِ یوم الدین»	۳۴۳
تفسیر «مالکِ یوم الدین».....	۳۴۵
پایه‌های عدالت در دنیا و آخرت.....	۳۴۷
کلمه «مالک» و مشتقات آن.....	۳۴۹
کلمه «یوم» و توضیح آن.....	۳۵۰
معانی متعدد دین.....	۳۵۱
معنای مطابقی و التزامی دین.....	۳۵۲
تفسیر «مالکِ یوم الدین» در کلام امام عسکری <small>علیه‌السلام</small>	۳۵۳
زرنگ‌ترین زرنگ‌ها و نادان‌ترین نادان‌ها.....	۳۵۴
فرق سخن خداوند با سخن دیگران.....	۳۵۵
نکاتی در لغت «عظیم».....	۳۵۶
وجه اختصاص «یوم الدین» به قیامت.....	۳۵۷
بحث فقهی مالک.....	۳۵۸
داستان شکنجه شدن بلال.....	۳۵۹
مشتقات ملک و مَلک.....	۳۶۰
معنای مالک و ملکوت و ملائکه.....	۳۶۰

۳۶۱	حقیقت ذات چیست؟
۳۶۲	ملائکه، موجودات نوری و قدرتمند
۳۶۳	حقیقت ملائکه
۳۶۶	لغت ملکوت در قرآن
۳۶۷	مالکیت بر کل موجودات
۳۶۹	قرائت ﴿مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ﴾
۳۷۱	درس ۱۱: معنای «یوم»
۳۷۳	معنای «یوم»
۳۷۳	روز مسابقه
۳۷۴	موارد کاربرد کلمه «یوم»
۳۷۴	پدیده شب و روز
۳۷۵	توضیحی بر کلمه «نهار، وقت، حین»
۳۷۶	کلمه «دین»
۳۷۶	ماده «دین» در آیات قرآن
۳۷۷	واژه «دین» در روایات
۳۷۹	پاداش و کیفر خداوند
۳۷۹	معنای لغوی ولایت
۳۸۰	کیفر بر قرآن
۳۸۳	درس ۱۲: تفسیر ﴿إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَهًا تَسْتَعِينُ﴾ (۱)
۳۸۵	تقدم ضمیر بر فعل
۳۸۵	تفسیر جمله (تعبد)
۳۸۶	نکاتی در حروف عبد
۳۸۶	عرفان و شناخت
۳۸۷	حقیقت بر
۳۸۹	بر در روایات

۳۹۰	حقیقت نُوَّ بِاللَّهِ
۳۹۲	عبودیت و عبادت و مباحثی دیگر در لغت عبد
۳۹۴	اطاعت از پیامبر ﷺ و ائمه و فقهای جامع الشرائط
۳۹۵	حقیقت نماز
۳۹۵	آثار رحمانیت و رحیمیت
۳۹۶	معنای دیگری از عبد
۳۹۹	درس ۱۳: تفسیر ﴿إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَهًا تَسْتَعِينُ﴾ (۲)
۴۰۱	عبادت مثبت و عبادت منفی
۴۰۲	حقیقت انسان
۴۰۲	آثار لُبِّ و عقل
۴۰۳	آثار عقل در کلام امام صادق علیه السلام
۴۰۴	آیاتی در خروج از انسانیت
۴۰۶	آثار عبادت
۴۰۷	شیطان و رفیق بد
۴۰۸	کلمه عبادت و مشتقات آن در قرآن
۴۰۸	عبودیت تمام موجودات
۴۱۰	ملائکه و درخواست رحمت ایشان برای اهل ایمان
۴۱۱	محبت ظاهری به اهل بیت علیهم السلام
۴۱۲	عبد واقعی
۴۱۲	داستانی از آیت الله بروجردی
۴۱۳	تسبیح تمام موجودات
۴۱۴	عبادت، راه جنگیدن با شیطان
۴۱۴	عبادت شیطان
۴۱۵	آفات حکومت بنی‌اسیه
۴۱۶	آیاتی در بیان عبادت‌های منفی

۴۱۹	درس ۱۲۴: تفسیر ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (۳)
۴۲۱	احتجاج با اصحاب جمل
۴۲۲	احتجاج با یک مجوس
۴۲۲	بلد طیب
۴۲۴	وجوه بلد طیب
۴۲۶	نکته‌ای دیگر در تفسیر ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾
۴۲۷	معنی عبادت در کلام امام باقر <small>علیه السلام</small>
۴۲۷	عبادت غیر خدا و بدبختی در دنیا و آخرت
۴۲۹	دو رکن اصیل عبادت
۴۲۹	رکن اول: تسلیم حق بودن
۴۳۰	رکن دوم: نفی ضد خدا
۴۳۰	خطاب یوسف <small>علیه السلام</small> به بت پرستان
۴۳۱	مشرک بودن مردم مصر در زمان یوسف <small>علیه السلام</small>
۴۳۲	فرستادن رسول برای هر امتی
۴۳۴	نفی فرهنگ طاغوت
۴۳۵	پاره کردن بند بندگی طاغوت
۴۳۵	بهانه تراشی برخی مؤمنان در بندگی
۴۳۶	انحصار بندگی نسبت به خدا
۴۳۷	شرک نورزیدن به خدا
۴۳۷	عبادت غیرخدا و بازگشت به جاهلیت
۴۳۹	درس ۱۲۵: تفسیر ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (۴)
۴۴۱	خلوص در عبادت
۴۴۲	فرهنگ زندگی یهود و نصاری
۴۴۵	نبرد انبیای الهی با مدعیان خدایی
۴۴۵	آیاتی دیگر در بیان دو رکن عبادت

۴۴۶	نتیجه دو رکن عبادت
۴۴۸	جنبه اختیاری عبادت
۴۴۸	اطاعت جعلی
۴۴۹	آثار عبودیت
۴۴۹	طاغوت زدایی انبیاء
۴۵۰	داستان عمرو بن جموح
۴۵۱	بیداری عقل و اندیشه مردم
۴۵۱	خلقت انسان
۴۵۱	خلقت شتر
۴۵۲	سؤال از دوزخیان
۴۵۳	اهل عبادت
۴۵۶	حسابگر روز قیامت
۴۵۷	عبادت کامل و درست
۴۵۹	درس ۱۲۶: تفسیر ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (۵)
۴۶۱	اثر گذاری و اثرپذیری موجودات عالم
۴۶۲	ثبت اثر اعمال
۴۶۳	آثار عبادات
۴۶۳	علم خداوند
۴۶۵	آثار نماز در دنیا و آخرت
۴۶۶	حقیقت فلاح
۴۶۷	تقوا از آثار عبادت
۴۶۸	استکبار از عبادت
۴۶۹	وجه جمع آمدن فعل «نعبد»
۴۷۰	مقام عبودیت و بندگی پیامبران
۴۷۱	نیازمند بودن انسان‌ها

- ۴۷۲ غنی بالذات و فقر محض
- ۴۷۵ تنگی معیشت و بهره‌گیری از ابزارهای حلال
- ۴۷۷ تکیه بر ابزارهای غیرخدایی
- ۴۷۹ **درس ۲۷: تفسیر ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ (۶)**
- ۴۸۱ عدم قدرت مطلق برای انسان‌ها
- ۴۸۳ مقاله‌ای از «راسل» فیلسوف انگلیسی
- ۴۸۳ قدرت مطلق پروردگار
- ۴۸۵ نظر فخر رازی در تفسیر ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾
- ۴۸۷ آیاتی در تأیید ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾
- ۴۸۷ تفسیری دیگر بر ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾
- ۴۸۸ توضیحی از فخر رازی بر ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾
- ۴۸۸ استعانت ابراهیم از خدا در آتش نمرود
- ۴۹۳ **درس ۲۸: تفسیر ﴿اهيَا الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ﴾**
- ۴۹۵ تفسیر آیه ﴿اهيَا الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ﴾
- ۴۹۶ نکته‌ای در حرف «صا»
- ۴۹۶ عظمت صراط
- ۴۹۷ آیاتی در بحث صراط مستقیم
- ۴۹۸ صراط مستقیم در قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام
- ۴۹۹ ویژگی‌های صراط مستقیم در قرآن کریم
- ۴۹۹ اول: شرک نورزیدن به خدا
- ۴۹۹ دوم: احترام پدر و مادر
- ۵۰۳ سوم: فرزند کشی به خاطر فقر
- ۵۰۴ چهارم: دوری از گناه
- ۵۰۵ پنجم: قتل نفس
- ۵۰۶ ششم: مراعات مال یتیم

- ۵۰۶ هفتم: کم فروشی
- ۵۰۷ هشتم: عدالت در گفتار
- ۵۰۸ نهم: وفای به عهد
- ۵۱۱ **درس ۲۹: موانع صراط مستقیم**
- ۵۱۲ موانع صراط مستقیم
- ۵۱۲ مانع اول: شیطان
- ۵۱۵ سال‌های عبادت شیطان
- ۵۱۶ تکبر شیطان
- ۵۱۷ اغواء و معنای آن
- ۵۱۹ تفسیر آیه شریفه در کلام امام باقر علیه السلام
- ۵۲۱ عدم سلطه شیطان
- ۵۲۱ مانع دوم: هوی
- ۵۲۲ بیان نقش هوی در سوره جاثیه
- ۵۲۳ بیان نقش هوی در سوره ص
- ۵۲۴ بیان نقش هوی در سوره نازعات
- ۵۲۵ معنای هوی در کلام سعدی
- ۵۲۶ کلام پیامبر صلی الله علیه و آله درباره هوای نفس و آرزوهای طولانی
- ۵۲۷ موانع سوم و چهارم: پول و خانواده‌ای که اهل خدا نیستند
- ۵۲۸ اهل صراط مستقیم، همان انعمت علیهم هستند
- ۵۳۰ روایتی در باب اطاعت خدا و رسول
- ۵۳۱ **درس ۳۰: تفسیر ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾**
- ۵۳۳ تفسیر آیه ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾
- ۵۳۴ آیاتی در بیان ﴿مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾
- ۵۳۵ آیاتی در بیان ﴿الضَّالِّينَ﴾

۵۳۷	فهرست‌ها
۵۳۹	فهرست آیات
۵۶۳	فهرست روایات
۵۷۳	فهرست معصومین <small>علیهم‌السلام</small>
۵۷۶	فهرست اشخاص
۵۷۹	فهرست مکان‌ها
۵۸۱	فهرست کتاب‌ها
۵۸۵	فهرست مذاهب، فرق و قبایل
۵۸۷	فهرست اشعار
۵۸۸	کتابنامه

پیش‌گفتار

قرآن کریم بزرگ‌ترین هدیه حق تعالی به بشر و دستورالعمل جامع حیات انسانی است و تعالیم و مفاهیم و پیام این کتاب آسمانی، غایت و نهایت اهداف بعثت تمامی انبیا و رسل الهی می‌باشد.

بشر امروز بیش از هر زمان دیگری به فهم و درک مفاهیم قرآنی نیازمند است و راه‌هایی جوامع انسانی فقط با فهم و درک و عمل به قرآن گشوده خواهد شد. لذا بهره‌برداری از تفاسیر بزرگان دینی و عالمان ربانی و راسخون در علوم قرآنی، در این مسیر عامل موفقیت هر انسان حقیقت‌جو و حق‌طلب می‌باشد و تنها وسیله رشد و تعالی تشنگان معرفت خواهد بود.

محقق اندیشمند و عالم فرزانه استاد حسین انصاریان، که عمر پر برکتش در راه تبیین و تبلیغ و آموزش دین و علوم قرآن و هدف اهل بیت صرف شده، با نبوغ الهی و تفکر و اندیشه عمیق و دید نافذ در زوایای علوم مختلف از نوادر روزگار ما هستند که ابعاد علمی و تحقیقی و دیدگاه‌ها و نظریات وی به خصوص در استنباط و تفسیر از آیات قرآن مجید و کلمات گهربار معصومین علیهم‌السلام و برداشت‌های بدیع و ناب و منحصر به فردشان، هنوز کاملاً شناخته شده نیست. شاید التزام فوق‌العاده خاص معظم له به جایگاه منبر و تبلیغ و پایداری ۵۰ ساله بر این موضوع که

«عالمان ربانی نیاپستی منبر پیامبر را خالی بگذارند»، بر ابعاد علمی شخصیت ایشان سایه افکنده است و با وجود آشنایی سه نسل کشور با جایگاه حضرت استاد در مقام سخنوری و تبلیغ، بعد علمی وی ناشناخته مانده است.

همان‌گونه که ترجمه‌های استاد انصاریان شامل ترجمه قرآن کریم، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه و مفاتیح الجنان دارای ویژگی‌های خاص می‌باشند، تا آنجا که ترجمه قرآن ایشان «یکی از بهترین ترجمه عصر حاضر» معرفی شده است، تفسیر حکیم معظم له و سلسله دروس تفسیری ایشان را نیز می‌توان از بهترین تفاسیر برشمرد، زیرا این تفاسیر با نگاهی نو و با رویکردی اخلاقی و اعتقادی و عرفانی به تفسیر آیات پرداخته است.

یادآور می‌گردد مرجع فقید مرحوم آیت الله العظمی فاضل لنکرانی رحمته الله بر تفسیر استاد انصاریان به نام تفسیر حکیم تفریطی مرقوم فرموده‌اند که خلاصه آن در پی می‌آید: «قسمتی از تفسیر شریف حکیم را ملاحظه کردم، انصاف آن است که با توجه به وسعت اطلاع وی از معارف و احاطه بسیار خوبی که به مضامین آیات و روایات دارند، نکات جالب و بدیعی را در این تفسیر از خود به جای گذاشته‌اند. امید آن است که مورد استفاده فضلا و اهل دانش و نیز عموم مردم قرار گیرد. خداوند ایشان را و ما و همه را با قرآن در دنیا و آخرت محشور فرماید. ان شاء...»^۱

با توجه به نگاه نو و بدیع استاد به آیات سوره حمد و درخواست

طلاب و شاگردان ایشان برای دریافت متن کتبی دروس مذکور، موسسه دارالمعارف الشیعی، اقدام به تنظیم و تدوین سلسله دروس تفسیری تحت عنوان «نگاهی نو به سوره حمد» نمود که تقدیم علاقه‌مندان به ساحت قرآن کریم می‌نماید و از محققان گرامی واحد تحقیقات که زحمت ویرایش و تحقیق و تصحیح و استخراج مصادر این مجموعه گرانقدر را به عهده داشتند تشکر و قدردانی می‌نماید.

مؤسسه دارالمعارف الشیعی

۱. متن کامل دست‌نوشته در آرشیو دبیرخانه دارالعرفان موجود است.

مقدمه

قرآن مجید، گنجینه بی نظیر خزانة هستی، و گوهر پردرخششی است که بر تارک جهان خلقت قرار داده شده، و انسان‌ها را برای ساختن ساختمان انسانیت، و تحقق ارزش‌های اعتقادی و عملی و اخلاقی، و تأمین آبادی دنیا و خوشبختی در آخرت دعوت می‌کند. قرآن تجلی علم بی‌نهایت و حکمت و عدل و رحمت نامحدود خالق عالم و آدم است، و وحی بودن و حق بودن و ملکوتی بودنش را، و این که نازل شده از طرف خداوند بر قلب عرشی محمد ﷺ است، با دعوت همه افراد بشر از هر صنف و طایفه و دعوت از جن برای آوردن سوره‌ای یا ده آیه یا مانندش را و با آن مقابله به مثل با آن به اثبات می‌رساند، و با اعلام این که این کار تا قیامت میسر نیست، ثابت می‌کند که وحی است، و راه هر گونه شک و تردید را در وحی بودنش بر همگان می‌بندد.

به یقین هر فرد، یا هر خانواده، یا هر جامعه به این کتاب عمل کند، و آیاتش را در زندگی تحقق دهد، فرد و خانواده و جامعه‌ای عالم و دانا، حکیم، عادل و مهرورز می‌شود.

مهبجوری جامعه اسلامی پس از رحلت پیامبر از قرآن و معلمان حقیقی آن، ائمه معصومین و اهل بیت رسول خدا آنان را به تدریج به سوی جهل به حقایق، غفلت از واقعیات، ضعف در قدرت و نهایتاً افتادن در سیاه‌چال استعمار خارجی و استعمار داخلی کشانید!

این قرآن همان کتابی است که از روستایی ایرانی، سلمان، و از بیابان‌گرد گم‌نام ابوذر، و از غلامی حبشی بلال و از افرادی معمولی چهره‌هایی با شخصیت، عظیم‌القدر، با کرامت و اثرگذار ساخت.

با جریاناتی که اکنون در امت اسلامی در شرف وقوع است، این امید می‌رود که در آینده، جامعه اسلامی تبدیل به یک جامعه قرآنی حقیقی شود، و از این همه بلاها و مصائب و مشکلات رهایی یابد و شر استعمار و استثمار ریشه‌کن شود.

این‌جانب که بیش از چهل سال از عمر خود را هزینه قرآن و مکتب اهل بیت کرده و بر این نعمت خدا را سپاسگزارم، از تهران مسکن اصلی‌ام جهت مباحث تفسیری برای گروهی از طلاب با نشاط، درس خوانده، دغدغه‌دار برای اسلام و مسلمانان، به آشیانه آل محمد، شهر مقدس قم که حوزه عظیم علمیه شیعه را در آغوش مهربانش دارد دعوت شدم. با کمال شوق پذیرفتم و خانه و کاشانه را به قم انتقال دادم و در مدرسه فیضیه مباحثه تفسیری را از ابتدای قرآن شروع کردم، و سوره مبارکه حمد را که ام‌الکتاب و سبع‌المثانی و حاوی همه حقایق قرآنی است به بحث گذاشتم.

این مدرسه مبارکه، چشم و چراغ حوزه‌های علمیه و در قرون متمادی محل رشد فقیهان، اصولیان، حکیمان، عارفان، نویسندگان و خطیبان بزرگ بوده است. خود نیز بخشی از دوران طلبگی‌ام را در یکی از حجره‌های آن به سر برده و بسیاری از دروسم را در همین مکان خوانده‌ام.

در این تفسیر، به نظر خود نگاهی جدید و نو به سوره حمد انداختم، و حقایق را در پرتو این سوره ارائه نمودم. آنگاه درس را از سوره بقره ادامه دادم و

نمی‌دانم آیا با روشی که در تفسیر دارم عمرم کفاف انجام این امر مهم را می‌دهد یا نه، از حضرت حق اتمام آن را عاجزانه درخواست دارم.

روش بیان مبحث در این جلسات تفسیری بر این است که ابتدا درباره معنی و مفهوم هر آیه به اندازه لازم و نه مفصل، به خواست حق با شما دانشجویان علوم اسلامی و معارف حقه الهیه مباحثه کنم. سپس متناسب با هر آیه، مطالبی از علوم اهل بیت و دانش اهل معرفت بیان دارم، تا راهی فراروی شما عزیزان باز شود که خود بتوانید به طور مشروح از حقایق نهفته در آیات استفاده کنید؛ زیرا جز با کشتی معارف اهل بیت نمی‌توان به صید گهرهای بی‌مانند این دریای بی‌ساحل رفت، و چه بسا ممکن است که بدون کمک گرفتن از اهل بیت، و تنها با تکیه بر ظواهر آیات، در جاده ضلالت و گمراهی افتاد؛ چنان‌که پس از درگذشت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بسیاری از مردم و به ویژه عالمان آن دوره با اهل بیت علیهم السلام قطع رابطه کردند و بدون راهنمای آنان به سراغ قرآن رفتند و در نتیجه به گمراهی و ضلالت افتادند، و در مسئله دین گروه گروه شدند.

موسسه دارالمعارف الشیعی که زیر نظر این‌جانب با مدیریت قوی و محققانی دانشمند و عزیز اداره می‌شود، تفسیر سوره حمد را نظام داده تا بقیه طلاب و دیگر مشتاقان قرآن از آن بهره‌مند شوند. از آنان سپاسگزارم، این شما و تفسیر سوره حمد.

حوزه علمیه قم

حسین انصاریان